

Történelem – hagyomány – rögzítés

A *Nógrád, a varázslatos világ* című könyvsorozat 7-9. füzetéről

„Esztétikus füzetek láttak napvilágot a Nógrád Megyei Önkormányzat kiadásában [...]” írtam a *Palócföld* 2009/3. számának ugyanezen rovatában, a *Nógrád, a varázslatos világ* könyvsorozat első hat darabjáról szóló recenzióm bevezető mondatában. Amit most megismételhetek, minthogy a sorozat folytatásaként a közelmúltban újabb kötetek kerültek ki a nyomdából, amelyek a történelmi Nógrád nevezetességeit, notabilitásait, tárgyi emlékeit és értékeit hitelesen és tömören mutatják be, nem titkoltan a nógrádi identitás erősítésének jegyében, az igényes ismeretterjesztés szándékával.

A könyvsorozat hetedik darabja Bódi Zsuzsanna történész, főlevéltáros *Trianon és Nógrád* című munkája. A szerző Juhász Gyula *Trianon* című verséből származó idézettel emlékeztet az eseményre, melynek egyik sora akár motóként is szolgálhat: „És nem lehet feledni, nem, soha...”. A bevezető *Trianon* diktátumának drámáját, területének és népességének fájdalmas veszteségeit számszerűsíti. Ugyanezt teszi Nógrád megye esetében is. A kettévágott Nógrád területének több mint negyven százalékát veszítette el ekkor, népességéből 95 ezer ember került a jelenlegi határain kívülre.

Ezt követően Bódi Zsuzsanna a Nógrád új határainak kijelölése érdekében folytatott, helyszíni szemlékkel és heves vitákkal tarkított, elhúzódó tárgyaláso-

kat vázolja, majd a súlyos és ellentmondásos gazdasági következményeket mutatja be, így például hivatkozik a kereskedelem és az ipar veszteségeire. „Az új határ mindazonáltal továbbra is szétválasztotta a korábbi gazdasági vonzaskörzeteket. Losonc elcsatolásával megszűnt a ke-

reskedelem az ottani textil- és fémipari vállalkozásokkal, a Málnapatak és Szinóbánya környéki üvegyárakkal és agyagipari üzemekkel, a füleki gyárral.” A szerző – tárgyilagosságáról is tanúbizonyságot téve – szól arról is, hogy a békediktátum révén Salgótarján, az akkori nagyközség, az országhatár közelébe kerülésével felértékelődött. Ahogy a korabeli újság írta: „természet adta körülményeinél fogva rendkívül fontos tényezőjévé vált megcsonkított országunknak”.

Bódi Zsuzsanna a továbbiakban kitér a súlyos szociális körülmények bemutatására is. E részben többek között így ír: „Salgótarjánban Erdélyi Társaság alapítását tervezték a menekültek megsegítésére, de a segélyalapot a város közgyűlése anyagi okok miatt megszüntette. A szerencsésebbeknek sikerült elhelyezkedniük a vármegyei vagy városi adminisztrációba, de a köztisztviselők fizetése már korántsem ért annyit, mint a háború előtt [...] 1923-ban az államrendőrség, az állampénztár és a városi hivatalok alkalmazottainak majdnem fele menekült volt [...]” A kötet utolsó fejezetében

a szerző a nemzet fájdmánának közéleti megnyilvánulásait, a kisebb-nagyobb közösségekben felhalmozódó emóciókat és végbemenő lelki folyamatokat mutatja be. Ezek bizonyítására idéz egy nógrádi sajtóban megjelent verset is. Utal arra, hogy a legkülönbözőbb társadalmi és civil szervezetek is felemeltek szavukat a békekötés ellen, s felidéz az 1919. január 29-ei balassagyarmati csehkiverés emlékére megtartott impozáns ünnepségeket.

Bódi Zsuzsanna a mind nagyobb számban rendelkezésre álló hiteles – a kötet végén felsorolt – szakirodalomból jól válogatva, tényszerűsége törekedve mutatja be a békediktátum Nógrád-térségi következményeit, érzékeltetve azt is, hogy „A trianoni békediktátum következménye így hát nemcsak területi, ember- és gazdasági veszteségeket hozott, hanem lelki sérüléseket is. Ezek jól megjelentek a korabeli irodalmi művekben is.” A kötetet egykorú irredenta képeslapok illusztrálják.

Szécsény a középkorban címet viseli a sorozat nyolcadik kötete, amely Galcsik Zsolt levéltáros átfogó mikrotörténeti, -társadalmi viszonyokat feltáró munkája. A jól strukturált helytörténeti tanulmány Szécsény 13. századi kezdeteitől az 1600-as évek végéig tekinti át – levéltári dokumentumok, fennmaradt írásos emlékek alapján – a település és szűkebb-tágabb környezete múltját, különös figyelemmel annak egyházi rend- és hadtörténeti vonatkozásaira.

A kötet a *Kezdetektől a város alapításáig* című fejezete Szécsény első, hitelt érdemlő okleveles említésétől (1229-től) tárgyalja annak történetét, kiemelve a 13. században és a 14. század elején bekövetkezett fejlődésének főbb állomásait. „Szécsényi Tamás birtokközpontja, Szécsény a kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően gazdaságilag jelentős

fejlődést ért el. Országos vásárai voltak, 1327-ben már malmát is említik.” Károly Róbert 1334-ben Buda városához hasonló jogokkal ruházza fel a települést, amit egy év múlva kiváltságlevéllel is megerősít. A kötet második, *A ferences kolostor alapítása és működése a török támadásokig* című fejezete korszakos jelentőségű eseménysorozatot tárgyal, minthogy az akkori felfogás szerint a kolostoralapítás a városfejlesztés és a várossá válás nélkülözhetetlen része. A következő fejezet (*Városi fejlődés az első török megszállás kezdetéig*) Szécsény dicső, prosperáló korszakába vezeti az olvasót, hiszen egy 1405-ben kelt oklevél már „civitasnak”, azaz városnak nyilvánítja, s az ezzel járó kiváltságos jogokkal ruházza fel.

A kötet további részeiben megismerkedhetünk a település sorstragédiájával, a török megszállással, amikor is 1552 júliusában Ali basa ellenállás nélkül foglalja el a várost. Ezt követően a két török uralom (és a német katonák 1600-as évek eleji garázdálkodásának) vérzivataros időszaka elevenedik meg, melyből 1683-ban már teljesen lepusztultan szabadul fel. A szerző bemutatja az újratelepítés 1690 után kezdődő korszakát. Ekkor épült fel a ma is funkcionáló templom és kolostor, amely 1705-ben már falai között fogadhatta II. Rákóczi Ferencet, akit itt választottak meg vezérlő fejedelemmé. A kötet végén szereplő *A középkori Szécsényhez kötődő jeles írók és költők* című összeállítás értékes arcképcsarnoka a korabeli Szécsény és Nógrád notabilitásainak. Galcsik Zsolt értő és gondos történészi és levéltárosi munkájának köszönhetően Szécsényt sajátos arculatú mezővárosként ismerhetjük meg, amely ranggal méltán büszkélkedhetett évszázadokon keresztül.

K. Peák Ildikó művészettörténész *A Palócföld fába álmódja* (id. Szabó István) címmel, az ország határain túl is jól

ismert Kossuth-díjas nógrádi képzőművésznek állít méltó emléket a könyvsorozat kilencedik darabjaként megjelent művében. „Élt közöttünk, Nógrád megyében egy olyan alkotó, akinek munkássága semmilyen »izmus-sal« sem rokonítható, őszinte, modern irányzatok helyett inkább a kétkezi munkás, a parasztember racionalitásán alapuló művei egyetlen XX. századi irányzatba sem sorolhatók be” – így jellemzi „főszereplőjét” a bevezető sorokban. A továbbiakban K. Peák Ildikó felvázolja a művész életútjának főbb állomásait és elemzi munkásságának számos darabját.

Megtudjuk a kis kötetből, hogy Szabó István uradalmi kerékgyártó fiaként 1903. augusztus 29-én született a Nógrád megyei Cered községben. Nem csoda, hogy munkásságának legkedvesebb alapanyaga – kitanulta édesapja szakmáját és dolgozott is mellette – a fa lett és maradt élete végéig. „A legfontosabb szakmai fogásokat és ismereteket – az alkotómunka során szerzett gyakorlati tapasztalatok mellett – a Budapesten és Párizsban tanult Bóna Kovács Károly szobrászművész mellett dolgozva sajátította el.” Munkássága csúcsára azonban elsősorban a szívós munka, az egyéni invenció útján, az akarat diadalaként jutott el. „Bár az alkotó nevét elsősorban a bányásztörténeti sorozat tette ismertté, életművének számában és minőségében legalább ennyire jelentős egységét alkotják a nép életét megjelenítő plasztikái.” 1955-ben a művész – a megyei műemlékbizottság határozata alapján Benczúr Gyula festő egykori kastélyában tervezett művésztelep kialakítása, majd vezetése céljából is – Benczúrfalvára költözött. A művészte-

lep nemcsak létrejött, de hamarosan számos ismert művész műhelyévé és a művészet iránt érdeklődők sokaságának zarándokhelyévé is vált. Id. Szabó István itt végleg otthonra talált, munkássága kiteljesedett. E korszakáról írja: „Az 1970-es évek végétől – alaposan meghazudtolva az őt kizárólagosan »kommunista művészként« számon tartó kritikusokat – id. Szabó István új témához nyúlt, a Stáció egyes jeleneteit faragja meg, illetve önálló korpuszokat készített ebben az időszakban. Talán a közelgő halál gondolata érintette meg az idős művészt”, aki végül 1992-ben, alkotás közben hunyt el.

K. Peák Ildikó plasztikus és korrekt módon hozza emberközelbe az egyszerű, de rendkívül karakteres művészt. Szakértelemmel mutatja be munkásságát, az alkotásai mögött meghúzódó ember személyiségét. Az olvasmányosan megírt kötet erénye, hogy miközben a művész pályáján kalauzol végig, rendszorra szobrokról, portrékról, plasztikákról ír, kompozíciókról, domborművekről, bányászat-történeti sorozatról értekezik, s ezzel tiszteleg id. Szabó István előtt – készítetve főhajtásra az olvasót is.

A sorozat köteteit – a fentebb részben említett kiegészítőknél túl – a legtöbb esetben szakszerű láb- és/vagy végjegyzetek, felhasznált irodalom és egyéb információk egészítik ki, illusztrációk és fekete-fehér fotók „színesítik”. A könyvsorozat folytatódik, a további kis kötetek tervei a döntéshozók asztalán, vagy nyomdai előkészítés alatt állnak.

Bódi Zsuzsanna: *Trianon és Nógrád*

Galcsik Zsolt: *Szécsény a középkorban*

K. Peák Ildikó: *A Palócföld fába álmódója*

(*Új Műhely, Salgótarján, 2009*)